

SZÁDECZKY-KARDOSS SAMU

Paralipomena Avarica

I. Moravcsik Gyula a Byzantinoturcica II. kötetében az avar népnév különböző változatait három csoportba sorolja.¹ Egy olyan forráshelyre mutat rá, ahol Attila hunjait illeti Bíborbanszületett Konstantín ezzel az etnikumjelöléssel.² Egy másik kútfőben pedig az „avar” szót a „szláv” szinonimájaként értelmezi. III. Nikolaos Grammatikos konstantinápolyi pátriárka (1084–1111) egy, a püspökök s a főléjük rendelt metropoliták egyháztartományainak változtatgatásait ellenző irata (egy „*epistola synodalis*”) tartalmazza az idevágó passzust.³ Valamennyi többi, a bizánci görög nyelvű írásokban előforduló avar népnév úgy szerepel Moravcsik összeállításában, mint amelyik a tulajdonképpeni avarságra vonatkozik.⁴

¹ GY. MORAVCSIK: Byzantinoturcica. (a továbbiakban: BT) Berlin 1958.² II. 53.

² Constantine Porphyrogenitus: De administrando imperio. (a továbbiakban: DAI) Greek Text edited by GY. MORAVCSIK. English Translation by R. J. H. JENKINS. Washington 1967.² 28, 6–7.

³ V. GRUMEL: Les registres des actes du Patriarcat de Constantinople I. Les actes des patriarches 3. ... de 1043 à 1206. Kadiköy 1947. 40–42., No 938.; Patrologiae cursus completus ... accurante J.-P. MIGNE. Patrologiae Graecae tomus 1–167. Paris 1857–1876 (a továbbiakban: PG) 119. 864–884. (az avar népnév a 877. columnán olvasható). Vö. BT II. 53. Itt annyit meg kell jegyezni, hogy az avar népnévnek szláv nyelvű közösségre vonatkoztatása több más, Moravcsiktól nem jelzett kútfőben is ugyanazt a történeti tényt idézi emlékeztetbe, mint Nikolaos Grammatikosnál. 588-ban közép-európai avar vezetőkkel az élen szláv tömegek telepedtek át Hellasba, s ott Nyugat-Peloponnésoson több mint kétszáz éven át a bizánci kormányzatnak be nem hódolva élték életüket; közben a kis lélekszámú avar uralkodó réteg nyelvéleg asszimilálódott, a szláv többség nyelvét vette fel (akárcsak a törökös nyelvű bolgárok szláv alattvalóikét). L. minderről T. OLAJOS: Une source inobservée concernant l'histoire des Slaves du Péloponnèse. In: La Méditerranée et l'Europe. Histoire et Politique. (Red. GY. KUKOVECZ) Szeged 1998. 39–44.; Uő: Quelques remarques sur une peuplade Slave en Hellade. Vizantijskij Vremennik 1998/2. 106–110.; Uő: Felhasználatlan forrás a peloponnésosi szlávok történetének egy fejezetéhez. In: Ötvenéves a szegedi szlavisztika. Szerk. BIRÓK K., FERINCZ I., H. TÓTH I. Szeged 1999. 145–152.

⁴ BT II. 51–53.

A kelet-európai korai középkor görög kútfőit egybegyűjtő „Glossar” szintén megemlékezik Kónstantinosz Porphyrogennétosz híradásáról, amely Attila hunjait avaroknak nevezi.⁵ Ugyanez a forrásösszeállítás idézi a 901-ben, vagy 902-ben vértanúként meghalt Szent Miklós (Nicolaus) történetével foglalkozó írásokat, amelyekben az avar népnév valójában az arabokra vonatkozik.⁶ E két esettől eltekintve ebben a gondosan szerkesztett kútfőgyűjteményben is minden egyéb az avarokról szóló passzus úgy szerepel, mint a tulajdonképpeni avar népről valló szöveg.⁷

Az alábbiakban azokat a görög nyelvű forrásokat vesszük számba a teljesség igénye nélkül, amelyek az 550-es években megindult vándorlással Európába kerülő avarságra nem, vagy aligha vonatkoztathatók, bár szövegükben előfordul a szóban forgó népnév megjelölés.

2. Photeiné (Photina) a bibliai Galileában volt otthon. Többedmagával szenvedett vértanúhalált. Fia, Victor az avarok elleni harcban tűnt ki bátorságával, és ezért hadvezérré léptette elő Nero császár (54–68). Ezt követően keresztények üldözésére, lemészárlására kapott parancsot az uralkodótól, ám ennek a végrehajtását megtagadta.⁸ Inkább Krisztus tanítását terjesztette. Hithűségért, ami

⁵ Glossar zur frühmittelalterlichen Geschichte im östlichen Europa, herausgegeben von J. FERLUGA, M. HELLMANN, F. KÄMPFER, H. LUDAT, K. ZERNACK. Serie B. Griechische Namen bis 1025. Redaktion: A. A. FOURLAS, A. A. KATSANAKIS (a továbbiakban: Glossar B) I., II., III. 1–2. Wiesbaden 1980., 1985., 1988. I. 88.

⁶ Glossar B I. 200–207. oldalakon olvashatók a Szent Miklós-életrajzok avarokat említő passzusai, amelyek hiányoznak a Byzantinoturcicából, mert csak Moravcsik könyvének a megjelenése (1958) után közölték őket nyomtatásban D. Z. SOPHIANOS (Hagios Nikolaos ho en Bounainéi. Athén 1972. 141–144., 154–156., 158., 163–165., 173., 182–183.). A kiadás alapjául szolgált egy a Metecora Metamorphosis-monostorában (No 81.) őrzött kódex, egy Andros Moné Hagias nevű kolostorában (No 94.) fellelhető kézirat és egy 1657. évi velencei nyomtatvány (Akakios barát Nikolaos martiroságáról szóló elbeszéléssel); I. Glossar B I. CXXX., CXLII., CLII. Vö. még F. HALKIN: Bibliotheca Hagiographica Graeca (a továbbiakban: BHG) I–III. Novum Auctarium. Bruxelles 1957., 1984.; a Szent Miklósról szóló írások jelzete No 2308., 2309.

⁷ Glossar B I. 10–207., 297–302.

⁸ Az avarokat említő szövegrészek a következő publikációk jelzett oldalain, illetve columnáin olvashatók (a két utóbbi passzusban másolási hiba folytán nem Galilea, hanem Gallia az a terület, amelyen Victornak a keresztényeket ki kellene pusztítania): Menologium iussu imperatoris Basilii Porphyrogeniti editum: in: PG 117. 360.; H. DELEHAYE: Synaxarium ecclesiae Constantinopoli-

természetszerűleg a Római Birodalom urával szembeni engedetlenséggel járt, vértanúságot kellett szenvednie.

Minden, amit a steppei lovas nomád avarokról és a Római Állam korai császárkoráról biztosan tudunk, kizárja egy Nero korabeli avar-római fegyveres konfliktus történeti hitelességét. Azt csak találgathatjuk, hogy a hagiografikus hagyomány első megfogalmazója, vagy egy későbbi redakció szerzője ill. másolója milyen nép nevét helyettesítette az avar etnikum elnevezésével. Legkézenfekvőbb azt feltételezni, hogy a galileai Victor római szolgálatba állván a hazájával szomszédos arabok ellen harcolt, akik közül egyes beduin törzsek a Nero uralma körüli időkben vagy mint rabló kalandozók léptek fel zaklatván az *imperium* szíriai és júdeai határvidékeit, avagy Vologaeses parthus uralkodó (51–80) oldalán állottak annak Róma-ellenes megmozdulásai alkalmával.⁹ Hogy a bizánci hagiográfiában előfordulhatott az arab és az avar népnevet összekeverő szóhasználat, ezt a feljebb említett Szent Miklósról szóló írások bizonyítják.¹⁰

Igaz, Nero korának történeti forrásanyaga, amennyire azt áttekinthetem, látványos arab-római konfrontációról nem szól. A Nero uralma végén kitört nagy zsidó felkelés idején Malchos, a nabateus arab fejedelem jelentős sereget küld a római légiók támogatására.¹¹ Mégis vannak olyan adatok, amelyek fényénél elképzelhető, hogy Victor tényleg arabok elleni harc során tűnhetett ki a császár haderejében. Ilyen tény, hogy Tacitus híradása szerint Domitius Corbulo, Syria *provincia* római helytartója az Euphrates határfolyónál harcra készen nézett farkasszemet 61/62-ben Vologaeses csapataival, s egyes császári egységek át is keltek a vízen.¹² Minthogy pedig a parthus hatalmi zóna délnyugati peremén laza függő-

tanac. (Propylaeum ad Acta Sanctorum Novembris) Bruxelles 1902. (a továbbiakban: DELEHAYE) 549–550; V. V. LATYŠEV (ed.): Menologii anonymi Byzantini saeculi X quae supersunt. (a továbbiakban: LATYŠEV) I., II. Sankt-Petersburg 1911., 1912. (reprint: Leipzig 1970.) I. 283.

⁹ R. GHIRSHMANN (L'Iran des origines à l'Islam. Paris 1976. 255.) szerint a Parthus Birodalomnak a 18 „fejedelemségen” („*regna*”: Plinius: Historia naturalis VI. 26.) kívüli területeiről a következő mondható: „Le reste du pays était divisé en satrapies à la tête desquelles se trouvaient le plus souvent les chefs des grandes familles féodales parthes qui détenaient généralement le poste de satrape à titre héréditaire... Il y avait aussi des peuples nomades ou semi-nomades, tels que les Cosséens et les Uxiens dans le Sud-Ouest, ou les Arabes à la frontière occidentale”.

¹⁰ L. feljebb a 6. lábjegyzetet.

¹¹ Iosephus Flavius: Bellum Iudaicum III. 4, 2.

¹² Tacitus: Annales XV. 3., 5., 9., 12., 17., 26.

ségben arabok éltek,¹³ sor kerülhetett legionáriusok, közöttük Victor arabok elleni vitézkedésére. Lappangó, de esetenként talán (?) fegyveres római beavatkozást is provokáló arab magatartásról tanúskodik az újszövetségi „Apostolok cselekedetei” könyv egyik passzusa: Arethas nabateus arab fejedelem Damaskos uraként egy *civis Romanus*, Pál apostol halállal fenyegető üldözésére merészkedik, holott a római katonatisztek kötelességüknek tekintik a világon uralkodó Róma kiváltságos jogállású polgárát megvédeni a csőcselék gyűlölködése ellen.¹⁴

3. F. Halkin így tartja nyilván a Iulianus Apostata császár (361–363) korabeli keresztényüldözés egyik vértanúját: „Dometius Persa monachus martyr sub Iuliano”.¹⁵ Ennek a vértanúnak az életéről és haláláról szóló hagiografikus írásműre Moravcsik nem hivatkozik a Byzantinoturcica „Abaroi” címszavában. A Glossar tudós összeállítói viszont ugyancsak az „Abaroi” cikkükben három olyan textust idéznek,¹⁶ amelyek a szóban forgó szentről tájékoztatnak. Elmondják, hogy Nagy Konstantín császár (306–337) idején Dometiost, a tűzimádó perzsa férfit egy buzgó keresztény, Abaros beavatta saját vallása tanaiba, s ezzel Krisztus hitére térítette.¹⁷

Attól még indokoltnak tekinthetnénk a Glossar forrásfeldolgozóinak azon eljárását, hogy a szövegösszefüggésből kitetszően az „Abaros” személynév funkcióját tölti be a citátumokban, hiszen népnév gyakran szolgál a legkülönbözőbb nyelvekben egyes személy(ek) tulajdonneveként is. Ám itt a Glossar egyébként mintaszerű módszerességgel dolgozó munkatársai figyelmen kívül hagyták, hogy a „Vita Dometii” legterjedelmesebb s leghitelesebb változatában¹⁸ más áll, mint az általuk idézett *menologium*- és *synaxarium*-bejegyzésekben, amelyek a sok átfogalmazás és átmásolás eredményeképpen szövegtorzulással terhesek. Míg a népnév közepén mind a görögben, mind a latinban kivétel nélkül mindig egy(et-

¹³ L. feljebb a 9. lábjegyzetet.

¹⁴ Actus apostolorum 9. 23–25. (cf. Paulus: Epistola ad Corinthios I. 11, 32–33., 22, 25–26., 32.

¹⁵ BHG I. 169–170.; Novum Auctarium 64.

¹⁶ Glossar B I. 192. együtt közli a szóban forgó három forrás Abarosról szóló passzusait. Vö. még H. G. BECK: Kirche und theologische Literatur im byzantinischen Reich. München 1959. (a továbbiakban: BECK) 402–403.

¹⁷ LATYŠEV II. 253., 255.; DELEHAYE 869–870.; K. DOUKAKÉS (ed.): Megas Synaxaristés I–XII. Athén 1948–1966. (a továbbiakban: DOUKAKÉS) XII. 63.

¹⁸ Kiadta I. VAN DEN GHEYN: Analecta Bollandiana 1900. 285–317.

len) mássalhangzó (*Abaros, Avarus*) olvasható, addig a leghitelesebb Dometios-életrajzban a kérdéses személynév *Abbaros*. S ehhez¹⁹ P. Peeters, a téma legjobb ismerője ezt a megjegyzést fűzi: „Sous le règne de Constantin, vivait en Assyrie un saint moine, qui travaillait à convertir ses compatriotes infidèles. Cet apôtre, oublié de tous les historiens de l’Église perse, s’appelait Ἀββαροϛ. Si ce nom a la prétention d’être iranien, on pourrait peut-être le rapprocher de ... Abarwi ou Abarwiš = Aparwiz, nom d’un moine de Beth-‘Abe.”

4. Míg a két eddig megbeszélte forráscsoportnál szinte teljes bizonyossággal jelenthettük ki, hogy azzal, amit avar történelem néven tart számon a história tudománya, egyik sem hozható kapcsolatba, addig a most sorra kerülő szövegek esetében tekintélyes kutatók említik hitelesként az avarságra vonatkozathatóságukat,²⁰ holott kronológiai és történeti földrajzi tények, mint kimutatjuk, más-képpen vallanak.

Ismeretlen nevű szerző írta meg 720 körül Szent Dávidnak az életrajzát, aki Keletről, Mezopotámiából gyermekkorában került át Thessalonikébe, s ott remeteként, illetőleg szerzetesként nyert hírnevet, vált a városnak Szent Demeter után talán a legtiszteltebb égi patrónusává. Az életrajz témánkkal kapcsolatos része szerint annak idején a tulajdonképpeni Görögországot és az Észak-Balkán nagyobb, nyugati felét felölelő Illyricum polgári főtisztviselője, a *praefectus praetorio* Sir-

¹⁹ A szóban forgó Dometios-életrajz 3. és 4. fejezetéhez fűzi magyarázatát P. PEETERS: S. Dometios le martyr et S. Dometios le médecin. *Analecta Bollandiana* 1939. 74–75.

²⁰ A. P. KAZHDAN (editor in chief): *The Oxford Dictionary of Byzantium*. New York–Oxford 1991. (a továbbiakban: ODB) 590. = A. KAZHDAN – N. P. ŠEVČENKO: „David of Thessalonike... Aristeides, archbishop of Thessalonike, sent David to Constantinople to request the transfer of the eparch’s residence from Sirmium (endangered by Avar invasions) to Thessalonike”; J. KARAYANNOPULOS–G. WEISS: *Quellenkunde zur Geschichte von Byzanz (324–1453)*. Wiesbaden 1982. (a továbbiakban: *Quellenkunde*) 292.: „Anonymus (8. Jh.) Vita des hl. David von Thessalonike (gest. um 538)... Sonderquelle über plündernde Awarenhorden, die bis Thessalonike gelangten”; P. LEMERLE (*Les plus anciens recueils des miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans II. Commentaire*. Paris 1981. 50.): „...l’évêque de Thessalonique, Aristeides ... reçoit par messagers de l’éparque d’Illyricum la demande d’intervenir auprès de Justinien pour que le siège et l’armée de l’éparchie soient transféré de Sirmium à Thessalonique; l’ennemi menaçant est ó Ἀβάρης”; L. JONČEV (*Fontes Graeci Historiae Bulgaricae III. Serdicae* 1960. 180–181.) is történeti tényként fogadja el az avarságról mondottakat a Dávid-életrajzban.

mium (ma Sremska Mitrovica) városában tartotta székhelyét. Mikor aztán a bárbar szomszédok betörései, pusztító kalandozásai egyre fenyegetőbbé váltak, a *praefectus* levelet küldött Thessaloniké érsekének, Aristeidésnek, s ebben ama óhajának adott hangot, miszerint jó lenne, ha Sirmium helyett az ellenségtől távolabb fekvő, biztonságosabb Thessalonikében láthatná el hivatali teendőit. Aristeidés gyűlésbe hívta városa papjait és civil lakóit s a levelet felolvasva ismertette, „hogymilyen körülmények közt van Sirmium, és hogy az avarság készül átkelni a Dunán”. A gyűlés elhatározta: küldöttet meneszt I. Iustinianus császárhoz azzal a kérelemmel, hogy hivatalosan helyezze át a *praefectus praetorio* székhelyét Thessalonikébe. A közbizalom Dávidot szemelte ki küldöttül, s ő, miután az uralkodó és felesége, Theodóra megbecsüléssel fogadták, kieszközölte Illyricum *praefectura* fővárosának az áthelyezését.²¹ Nem sokkal ezután Dávid meghalt.²²

Theodora császárnő 548. június 28-án halt meg. Dávid találkozott vele a császárvárosban jártakor. A *praefectusi* székhely Thessalonikébe költözése tehát 548-nál később nem történhetett. Az avarok viszont keletről nyugatra vezető vándorútjukon 557 végén még csak a Kaszpi-tenger csücskénél, az alánok vidékén jártak, tehát Sirmiumtól légvonalban jó kétezer kilométernyire.²³ 552

²¹ A legrégibb és egyben a leghitelesebb életrajzváltozat ismeretlen nevű szerző 720 körül készült írása. Kiadása: V. ROSE: *Leben des heiligen David von Thessalonike nach der einzigen bisher aufgefundenen Handschrift*. Berlin 1887.; a 9. oldalon a 13. paragrafusban történik említés az avarokról. A releváns részletet közli Glossar B I. 191–192. Történeti forrásként csak ez a szövegvariáns jöhet számításba. A többi redakciónak legfeljebb irodalomtörténeti érdekessége van. Moravcsik (BT I. 558) utal II. Manuel bizánci császárnak (1391–1425) a témát feldolgozó írására, amelynek nyomtatott kiadásában (V. LATYŠEV: *O žitijah prepodobnago Davida Solunskago*. Zapiski Imp. Odeskago Obščestva Istorii i Drevnostej 1912. 236–251.) a 247. oldal említi az avarokat. Glossar B I. 192 a főváltozat mellett csak egy további idéz, holott a CLXIV–CLXV. oldalakon kettőre mutat rá: LATYŠEV II. 103–104. az egyik, a másik pedig DOUKAKÉS X. 227–228.

²² Az avar népnév említésének a történelmi értelmezése szempontjából nézve közömbös a vita-kérdés eldöntése, vajon Sirmium vagy pedig Iustiniana Prima volt-e Illyricum *praefectura* székhelye, ahonnan azt Iustinianus császár Thessalonikébe helyezte át; vö. A. VASILIEV: *Life of David of Thessalonica*. Traditio 1946. 115–147.

²³ Malalas kortársa s talán szemtanúja is volt az első Konstantinápolyba érkező avar követség megjelenésének. Híradása így, miszerint az *indictio* hatodik évében (557 szept. – 558 aug.) december és február között járt a császárvárosban a vándorló nomád nép legkorábbi küldöttségge, feltétlenül hitelt érdemlő; I. Ioannis Malalae *Chronographia*. Rec. L. DINIÖRF. Bonn 1831 (a továbbiakban: Malalas) 488–489. Ugyanígy feltétlen hitelt érdemlő a közel egykorú és jó forrásból merítő Men-

előtt pedig még el sem hagyták ősi lakhelyüket Belső-Ázsiában.²⁴ Így a 720 körül író hagiografus anakronisztikusan hozza kapcsolatba az avaroktól való félelmet Illyricum székvárosának az áthelyezésével Sirmiumból Thessalonikébe. Szinte biztos, hogy itt ugyanazzal a jelenséggel állunk szemben, amelyről feljebb az 1. pontban szólottunk. Bíborbanszületett Konstantín egy, az avaroknál korábban Bizánc horizontján belül a történelem színpadára lépő steppei lovas nomád etnikumot, a hunokat illetve az avar elnevezéssel.²⁵ Szent Dávid életrajzának az ismeretlen nevű szerzője pedig egy másik, az avaroknál előbb a Duna-vidéken megjelenő pusztai eredetű pásztornép, a (proto)bolgárok jelölésére használhatta az avar népvetet. A bolgárok ugyanis valóban gyakran fenyegették és támadták a Dávid halála előtti időszakban Illyricumot és környékét. A részben egykorú s így hitelt érdemlő kútfők szerint ilyen betörésekre került sor 530-ban (vagy már 529-ben),²⁶ 535-ben²⁷ és 539-ben;²⁸ az 551/552-t megelőző időszakban pedig

andros Protéktór „5, 1ⁿ jelzésű *fragmentum*ának az információja is, miszerint az alán Sarósios király országa tájáról indította konstantinápolyi útjára az avar nép Kandich vezette, legkorábbi követségét (The History of Menander the Guardsman. Introductory Essay. Text, Translation and Historiographical Notes by R. C. BLOCKLEY. Liverpool 1985. 48.). Vö. W. POHL: Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567–822 n. Chr. München 1988. (a továbbiakban: POHL) 18–19., 339–340.; SZÁDECZKY-KARDOSS S.: Az avar történelem forrásai 557-től 806-ig. Die Quellen der Awarengeschichte von 557 bis 806. Társ szerző FARKAS CS. Munkatársak: BORSOS M., CSILLIK É., MAKK F., OLAJOS T. Bp. 1998. (a továbbiakban: ATF) 17–18.

²⁴ 552-ben alapította meg a türkök kaganátusát Bumin, s ennek a türk hatalomnak a hódítása elől vándoroltak el Ázsia szívéből az avarok; I. P. B. GOLDEN: An Introduction to the History of the Turkic Peoples. Wiesbaden 1992. 79., 108–111., 127.; D. SINOR (editor): The Cambridge History of Early Inner Asia. Cambridge 1990. 295., 298., 303.; LIU MAU-TSAI: Die chinesischen Nachrichten zur Geschichte der Ost-Türken (T'u-küe). Wiesbaden 1958. 6–7., vö. 41., 181., 393., 402., 410., 454., 473., 490., 492–494., 504. (A kínai Csü-su című történelmi mű vallja, hogy Bumin [T'u-men] kagán 552-ben vetette meg a türk nomád birodalom alapját, amelyik rögtön népek hosszú sorát hódoltatta.)

²⁵ DAI 28, 6–7.

²⁶ Marcellinus Comes: Chron. a. 530.; Theophanes: Chronogr. a. m. 6032. 219, 8–16. Ed. C. DE BOOR; vö. Malalas 450, 19–451, 15.; Iordanes: Romana 363.; V. BEŠEVILIEV: Die protobulgarische Periode der bulgarischen Geschichte. Amsterdam 1980/1981. (a továbbiakban: BEŠEVILIEV) 81–82.

²⁷ Marcellinus Comes: Chron. a. 535.; Vö. BEŠEVILIEV 82.

²⁸ Theophanes: Chronogr. a. m. 6031. 217, 28–218, 17.; Malalas 437, 18–438, 20.; Vö. BEŠEVILIEV 82–83.

folyamatosan bolgár nyomás („*instantia cottidiana Bulgarum*”) nehezedett a Kelet-Római Birodalom balkáni tartományaira, határmenti területeire.²⁹

Az elmondottak alapján meg kell állapítanunk, hogy a thessalonikéi Szent Dávid életrajza nem tekinthető az avar történelem forrásának. Amit ez a kútfő az 548-at megelőzően Illyricumba hatoló avar invázorokról mond, az valójában az akkor be-betörő (proto)bolgárookra vonatkozik.

5. Az 550-es évek második felében halt meg Szent Grégentios, aki a délarábiai homériták földjén Zaphar (~Taphar) város püspökeként terjesztette az ortodox bizánci kereszténységet.³⁰ Előbb született, mint amikor az avarok nyugatra vezető vándorútjukon 557/558 fordulóján a Kaszpi-tenger északnyugati partja közelében megjelentek. Sőt valószínűleg annál is korábban született a Szent, mint amikor az 552-ben nomád birodalmat alapító türkök hódoltatása elől szökve emigrációját megkezdte az avarság Belső-Ázsiából.³¹ Az a híradás tehát, miszerint Grégentios születésekor otthona közelében tartózkodhattak az avarok, s őt gyermekkorában egy kalandozásuk során kis híján megölték,³² hitelt nem érdemel. Grégentios ugyanis valószínűleg a Bizánci Birodalom észak-balkáni tartományainak az egyikében, Moesia Superiorban jött a világra, s ott telt gyermekora több ezer kilométerre Belső-Ázsiától, de még a Kaszpi-tenger csücskétől is.

²⁹ Iordanes: Romana 388.; Vö. BEŠEVLIJEV 83.

³⁰ G. FIACCADORI, GREGENTIOS: ODB 874.; BECK 407.; Quellenkunde 292–293.; PG 86. 620–784.; A. VASILIEV: Žitije sv. Grigentija, episkopa Omiritskago. Vizantijskij Vremennik 1907. 23–38. (bevezetés), 39–67. (*excerptumok* görögül orosz fordítással; a továbbiakban: VASILIEV); J. B. BURY: A History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I. to the Death of Justinian II. London 1923. (reprint: New York 1958.) 327., 413.; A. EHRHARD: Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche. Erster Teil. Die Überlieferung III. 2. Leipzig 1952. 952–953., 977.

³¹ L. feljebb a 23. és a 24. lábjegyzeteket.

³² Az 1180-ban másolt „Codex Graecus Sinaiticus 541” őrzi a „Vita et disputatio cum Herbario Iudaeo auctore Palladio episcopo Negrae” címen számon tartott (BHG No 705.) elbeszélést Grégentiosról. VASILIEV kiadásában a 39. és az 50. oldalakon olvasható említés az avarokról. Vasiliev publikációja nyomán hozza az eme nomád népre vonatkozó passzusokat Glossar B I. 193. Moravcsik (BT I. 564) téved, amikor azt írja, hogy csak a XVI. században pótlólag írt két első kódexlapon áll az avar népnév; az valójában ott van az eredeti írnok kezétől származó lapok egyikén is.

Igaz, a róla szóló hagiografikus iratokban egymástól eltérő és részben azonosíthatatlan földrajzi nevek is felbukkantak szülőföldje megjelöléseként (pl. Mediolanum vagy Mpliares), mégis legvalószínűbb, hogy azok az ószláv *ménaiák* őrzik hitelesen a történeti hagyományt, amelyekben Lopliane vagy más ehhez hasonló községelnevezés áll.³³ Tudniillik ma is Lipljan az a délszláv helység, amely az antik Ulpiana (Ulpianum) tájékán fekszik, s annak szlávba átkerült nevét mindmáig viseli.³⁴

Persze Ulpianát Grégentios születése és nevelkedése idején nem az akkor még több ezer mérföldnyi távolságban Keleten jószágait terelgető avarok, hanem egy másik steppei nomád nép fiai, a (proto)bolgárok zaklathatták. Ők ugyanis éppen az idő tájt jelentek meg a Kelet-Római Birodalom észak-balkáni tartományainak határvidékeinél. 493-ban,³⁵ 499-ben³⁶ és 502-ben³⁷ dűlva kalandoztak Thracia és Illyricum *provincia*csoportok területén. Alighanem rájuk vonatkozik az, amit a Grégentiosról szóló írásokban az avarokról olvasunk.

6. A fentiekben láttuk, hogy Bíborbanszületett Konstantín Atila hunjaira alkalmazza az avar néprévét. Szent Dávid és Szent Grégentios életrajzaiban pedig minden valószínűség szerint a bolgárok jelölésére szolgál az avar etnikumelnevezés. Hogy a késői bizánci szerzőknél valóban egybemosódott a három steppei lovas nomád nép emlékezete, ezt világosan bizonyítja a *Chronicon Monembasiae* T(aurinensis) és K(outloumousiou) jelzésű kézírataiban az avarság bemutatása: „Az avarok nemzetsége (nem más, mint) hun és bolgár nép(ség).”³⁸

³³ A Grégentios szülőföldjén a lokalizációjához felhasznál(ha)t(ó) híradásokat körültekintően összeállította és értékelte VASILIEV 25., 32., 36.

³⁴ G. WINKLER: Ulpianum. In: Der kleine Pauly. Lexikon der Antike V. München 1975. 1043.

³⁵ Paulus Diaconus: *Historia Romana* XV. 19.; Marcellinus Comes: *Chron.* a. 493.; Vö. BEŠEVLIJEV 77.

³⁶ Marcellinus Comes: *Chron.* a. 499.; Iordanes: *Romana* 356.; Vö. BEŠEVLIJEV 78.

³⁷ Marcellinus Comes: *Chron.* a. 502.; Theophanes: *Chronogr.* a. m. 5994., 143, 26–27.; Zonaras: *Epitomae historiarum* XIV. 3, 26.; Vö. BEŠEVLIJEV 78.

³⁸ *Cronaca di Monemvasia. Introduzione, testo critico, traduzione e note.* A cura di I. DUJČEV. Palermo 1976. 2. „Γένος οἱ Ἄβαρες ἔθνος οὐνικὸν καὶ βουλγαρικόν”.